

Metaforan ja ajatuksen käsikirja

Raymond W. Gibbs, Jr. (toim.): *The Cambridge handbook of metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press 2008. 550 s.

ISBN 978-0-521-60086-6.

Cambridgen yliopiston julkaisema *Metaphor and thought* (Ortonyt 1979, 1993) on akateemisen metaforatutkimuksen perusteos. Molemmat painokset ovat klassikkoja, joiden artikkeleihin viitataan vielä nykyäänkin. Vuonna 2008 ilmestyneen *Metaphor and thought* -kokoelman tavoitteena on esitellä tämänhetkisen metaforateorian tärkeimpien vaikuttajien tuoreimpia näkemyksiä tutkimuskohteestaan, mutta samalla teksti on pyritty saamaan ymmärrettäväksi sellaisellekin, joka ei ole aiemmin perehtynyt metaforateoriaan tai juuri tiettyyn metaforateorian alueeseen. Kokonaisuus on onnistunut ja täyttää vaativankin lukijan odotukset.

Gibbs kokoaa johdannossaan jäntevästi yhteen metaforateorian viimeaikaisen kehityksen suuria linjoja (s. 4). Vahvin suuntaus näyttää olevan empirian nousu, ja hyvänä kakkosena mainitaan näkökulman laajentuminen kielestä kognitioon, kulttuuriin ja kommunikaatioon. Lisäksi Gibbs mainitsee tutkimusten huomattavan määrällisen kasvun: metaforatutkimus saa yhä enemmän painoarvoa akateemisessa maailmassa. Samaan aikaan metafora muuttuu tutkimuskohteena yhä monitieteisemmäksi.

Gibbs ennustaa tulevaisuuden trendiksi yhä tiukemman vaatimuksen osoittaa luotettavasti, että yksittäisen tutkijan tekemä metafora-analyysi on yleistettä-

vissä koskemaan kieliyhteisöä laajemminkin (s. 12–13). Kun metaforateoriaa aletaan soveltaa kielitieteen ulkopuolelle esimerkiksi elekieleen ja erilaisiin taiteenlajeihin, empirian välttämättömyys korostuu entisestään. Metodien täytyy siis kehittyä. Gibbsin mukaan nykytutkimus on vakuuttanut tutkijayhteisön metaforan elimellisestä merkityksellisyydestä niin kognitiiviselle ajattelulle kuin kommunikatiiviselle kielellekin, mutta näiden välisten suhteiden tarkentaminen tulee olemaan tulevaisuudessa tärkeä tutkimusongelma. Myöskään metaforan ja metonymian rajanveto ei liene loppuunkäsittely keskustelunaihe.

Metaforan juuret aivosoluissa

George Lakoff aloittaa kokoelman viemällä metaforateorian uuteen, entistä eksaktimpien kysymysten aikakauteen: mitä aivoissa tapahtuu silloin, kunemme metaforan? Lakoff esittelee kielien hermostollista perustaa korostavan teorian (*neural theory of language*) tämänhetkistä vaihetta. Tässä tutkimussuunnassa pyritään valaisemaan aivotutkimuksen keinoin sellaisia kognitiivisia prosesseja kuten esimerkiksi metafora, metonymia ja sulauma (*blend*). Lakoff pitää tämän alan tärkeimpänä kirjana Jerome Feldmanin (2006) teosta *From molecule to metaphor*, jota hän pitkälti artikkelissaan referoi. Feldman on Kalifornian yliopiston kansainvälisen tietojenkäsittelytieteen instituutin johtaja, jonka edellämainitussa kirjassa on kyse ennenkaikkea aivojen tietokoneellisesta simuloinnista.

Aivoissa jokaisella neuronilla on kytkös 1000–10 000 toiseen neuroniin. Ne kytkökset, joita käytetään usein, vahvistuvat. Lakoffin mukaan metafora, metonymia ja erilaiset muut merkityksen muodot johtuvat erilaisista kytköksistä neuronijoukkojen välillä (s. 21–23). Aivotutkimuksen (tai pikemminkin aivojen tietokoneellisen simuloinnin) tulokset Lakoffin tulkitsemina kieltämättä tuntuvat uskottavalta selityksiltä esimerkiksi sille, että metafora ymmärretään yhtä nopeasti kuin kirjaimellinen ilmaus. Kielitieteilijää jäänee kuitenkin vaivaamaan se, ettei lingvistin koulutuspohjalta ole mahdollista kyseenalaistaa tai edes suhteuttaa mihinkään taustaan Lakoffin väitteitä. Ovatko metaforan tuottamat oivallukset todella selitettävissä hermostollisilla kytköksillä? Onko asia osoitettu jollain kokeella? Miksei Lakoff kerro yhdestäkään tällaisesta kokeesta, vaikka esimerkiksi Rachel Giora esittelee useitakin omassa artikkelissaan? Hienoista uutuudenviehätyksen sekaista epäluuloa vahvistavat Lakoffin viittaukset aiempaan teokseensa *Whose Freedom?* (s.21, 28, 33). Kyseisessä sinänsä mielenkiintoisessa teoksessa hän esittää väitteitä poliittisten käsitteiden ja aatteellisten maailmankuvien metaforisesta rakenteesta ikään kuin ne olisivat tutkittuja tosiasioita. *Whose freedom?* on saanut purevaakin kritiikkiä internetin keskusteluissa, eikä sen tieteellisyys ole kaikilta osin ihanteiden mukainen – sen väitteitä on vaikeaa todistaa tai falsifoida, eikä Lakoff dokumentoi lähteitään (ks. myös Idström 2007). Lakoffin artikkeli on yhtäkaikki mielenkiintoinen ja valottaa varmastikin metaforateorian kehityksen suuntaa.

Fauconnier ja Turner palaavat tuttuun aihepiiriinsä sulaumarakenteisiin (*blends*).

He kritisoivat kaksikulotteista lähdealue-kohdealue-ajattelua metaforan määrittelyssä liiasta yksinkertaistamisesta. Metaforan muodostuminen edellyttää tätä kytköstä monipuolisempia käsitteiden välisiä yhteyksiä, joista kehkeytyy uusi käsite emergentisti eli niin, että uusi käsite on jotain enemmän kuin osatekijöittensä summa. Integraatioverkosto muodostuu konventionaalisista osista, konventionaalisista rakenteista, uusista analogioista ja näiden tiivistymisestä uudeksi kokonaisuudeksi (s. 54). Nimenomaan tiivistäminen onkin Fauconnierin ja Turnerin mukaan sulaumien tuottama kognitiivinen hyöty. Fauconnier ja Turner analysoivat teorian sa havainnollistamiseksi aikaa spatiaalisesti kuvaavaa metaforaa.

Metafora kategorian muodostajana

Sam Glucksberg kiteyttää pienin, tuorein lisäyksin pariinkymmeneen sivuun näkemyksensä, jota hän esittelee laajemmin ja seikkaperäisemmin teoksessa Glucksberg 2001. Glucksberg käyttää I. A. Richardsilta perittyjä termejä *metaphor vehicle* ja *metaphor topic* (edeltäjien teksteissä usein muodossa *metaphor tenor*) sen sijaan, että käyttäisi termejä *source domain* 'lähdealue' ja *target domain* 'kohdealue'. Glucksbergin tieteellisen työn kenties tärkein saavutus tulee esiin heti artikkelin ensimmäisenä teemana: on osoitettu empiirisesti lukuisin kokein, että aiemmin laajalti hyväksytty oletus metaforan sekundaarisuudesta suhteessa kirjaimelliseen merkitykseen ei pidä paikkaansa. Toisin sanoen esimerkiksi Searle (1979: 114) oli väärässä kuvitellessaan metaforan tulevan ymmärretyksi sillä tavalla, että kuulija huomaa ilmauksen kirjaimellisen merkityksen vääräksi ja etsii toista merkitystä. Lukuisat empiiriset kokeet todistavat, että meta-

fora ymmärretään suoraan, ilman kirjaimellisen merkityksen prosessoinnin väli-vaihetta. Artikkelinsa toisessa osuudessa Glucksberg vastustaa ajatusta metaforasta lähde- ja kohdealueen vertaamisena. Hän johdattaa lukijan näkemään metaforan referentin (*topic*) sijoittamisena sellaiseen abstraktiin yläkategoriaan, jonka parhaaksi edustajaksi valikoituu metaforan kuva (*vehicle*). Toisin sanoen metaforassa *my lawyer is a shark*, 'asianajajani on hai', asianajaja ja hai sijoitetaan samaan kategoriaan, jonka osuvimmaksi edustajaksi valikoituu hai. Kyse ei ole hain ja asianajajan ominaisuuksien vertaamisesta vaan pikemminkin kategoriaväitteestä. Hai on englannin kielessä häikäilemättömyyden ja hyökkäävyyden symboli. Kolmantena teemana Glucksberg ottaa esiin metaforan ja vertauksen vertailun. Metaforia on pidetty implisiittisinä vertauksina, mutta Glucksberg perustelee empiriaan nojaten, ettei asia ole näin yksinkertainen. Kysymys jää kuitenkin auki, ja Glucksberg jää toivomaan lisää tutkimuksia. Glucksbergin tekstin voima perustuu yksinkertaisen nerokkaaseen, perusjärjellä ymmärrettävään empiriaan ja ytimekkääseen tekstiin, jota metaforateorian ystävä nauttii hitaasti herkutellen.

Relevanssiteoria ja metaforan erityisyyden mitätöinti

Dan Sperber ja Deirdre Wilson jatkavat heti Glucksbergin artikkelin perässä metaforan ja kirjaimellisen ilmauksen välisen eron hälventämistä. Tällä kertaa näkökulmana on relevanssiteoria. Relevanssiteorian mukaan kielellinen viesti pyrkii aiheuttamaan suurimman kognitiivisen efektin pienimmällä prosessoinnin vaivalla. Inhimillinen kommunikaatio perustuu oletukseen, jonka mukaan kielelli-

sen ilmauksen tuottaja pyrkii välittämään relevantin viestin (tämän oletuksen tueksi ks. myös Tomasello 1999: 100–103). Kaikkea ei koskaan sanota kirjaimellisesti. Sperber ja Wilson antavat artikkelissaan useita esimerkkejä, jotka toimivat parhaiten englanniksi, joten lainaan tähän esimerkkiä Sperberin ja Wilsonin varhaisemmasta teoksesta (1986: 233): joku kysyy toiselta, kuinka paljon tämä saa palkkaa. Toinen vastaa:

- (1) ”Tienaan 797,32 puntaa kuussa.”
- (2) ”Tienaan 800 puntaa kuussa.”

Vastaus (2) on relevantti, koska se edellyttää vähemmän prosessointia riittävän selvän käsityksen saamiseksi, vaikka se kirjaimellisesti luettuna onkin valetta.

Metafora toimii Sperberin ja Wilsonin mukaan samalla tavalla. Useiden esimerkkien avulla he havainnollistavat näkemystä, jonka mukaan ero kirjaimellisen ja metaforisen ilmauksen välillä on tarkasta ilmauksesta suurpiirteisen kautta metaforiseen kulkeva jatkumo, ei tarkkarajainen luokkajako. Esimerkiksi sellaisia ilmauksia kuten ”Hollanti on tasainen maa” pidetään kirjaimellisina, ei metaforisina, vaikka tarkemmin ajateltuna Hollanti ei ole kirjaimellisesti tasainen. Samalla tavalla ilmaus ”Joan is a saint” ’Joan on pyhimys’ voidaan ajatella joko metaforana tai liioitteluna. Huolimatta siitä, onko ilmaus ’Joan on pyhimys’ metafora vai liioittelua, se tuottaa relevanssiteorian mukaisesti oikean tulkinnan: kuulija ymmärtää, että ilmaus viittaa Joanin erityiseen kiltteyteen, koska hän automaattisesti olettaa ilmauksen esittäjän pyrkivän kommunikoidaan jotain relevanttia. Artikkelinsa loppuksi Sperber ja Wilson kärkevät näkemyksensä: ”Kun vertaat metaforia muuhun sanankäyttöön, löydät

vähän enemmän sitä ja vähän vähemmän tätä, mutta et mitään sellaista, joka ansaitsisi oman erityisen teorian, puhumattakaan suuresta teoriasta.” (Vapaa suomennos Anna Idströmin.) Metaforan ja kirjaimellisen ero mitätöidään samantyyppisin argumentein myös teoksessa Leezenberg (2001), jota suosittelen aiheesta syvemmin kiinnostuneille.

Metaforan ”urakehitys”

Gentner ja Bowdle tutustuttavat lukijan teoriaansa, jonka ovat nimenneet ”metaforan ura” -teoriaksi (*the career of metaphor*). Tässä teoriassa metaforaa pidetään glucksbergiläisittäin kategoriäväitteenä, mutta keskeisenä mielenkiinnon kohteena on metaforan ja vertauksen ero, josta kirjoittajat väittävät Sam Glucksbergin kanssa kättä. Gentner ja Bowdle argumentoivat vertauksen kognitiivisen ja evolutionaarisen primäärisyyden puolesta: kuvaannollinen ilmaus (kirjoittajat käyttävät sanaa *figurative* yläkäsitteenä) on aluksi tyypillisesti vertaus, jonka jälkeen se vähitellen muuttuu metaforaksi ”kuin”-sanana jäädessä pois. Kirjoittajat viittaavat empiiriisiin kokeisiin, joissa on osoitettu koehenkilöiden sekä prosessoivan pidempään että pitävän intuitiivisesti vähemmän onnistuneina ilmauksia, joissa uusi kuvaannollinen rinnastus ilmaistaan metaforalla (X on Y) kuin sellaisia, joissa vastaava uusi kielikuva ilmaistaan vertauksena (X on kuin Y). Sen sijaan vakiintuneiden ilmausten kohdalla metaforamuotoiset analogiat ovat suosittumia. Gentner ja Bowdle tarjoavat tälle havainnolle selitykseksi kognitiivisen prosessoinnin vaivattomuutta. Vertausmuoto kutsuu viestin tulkitsijan vertaamaan, metaforamuoto kutsuu sisällyttämään kategoriaan eli prosessoimaan viestin samalla

tavoin kuin vastaavien kirjaimellisten ilmausten kohdalla (”seitän-nakki on kuin lihanakki”, ”hauki on kala”, vrt. ”sijainen on pirteä kuin peipponen”, ”sijainen on kana”). Kategoria, jota siis metafora edellyttää, muodostuu konvention seurauksena – vertauksen tullessa toistelluksi ja sen muodostaman analogian konventionaalistuessa (s. 116–117). Termien käytön osalta kirjan kokonaisuus pirstaloituu Gentnerin ja Bowlden artikkelin myötä lisää. Glucksbergin *vehicle-* ja *topic-* ja Lakoffin *source domain-* ja *target domain-*termien sijaan tässä artikkelissa käytetään sanoja *base* ja *target*.

Walter Kintsch luo katsauksen tietokone-teoriaan nimeltä *latent semantic analysis* (LSA), jonka avulla on pyritty selvittämään laajaan korpukseen perustuen metaforan muodostumista ja ymmärtämistä kontekstissa. Tämän mallin avulla on onnistuttu ennustamaan ilmausten metaforisia tai kirjaimellisia tulkintoja. Kintschin tutkimukset tukevat oletusta, jonka mukaan metafora ja kirjaimellinen ilmaus eivät eroa toisistaan psykologisen tulkin näkökulmasta, vaan molemmat prosessoidaan samalla tavalla. Kintsch kuitenkin tarkentaa, että tämä yleistys koskee vain konventionaalistuneita, yksinkertaisia metaforia – monimutkaisia, uudet ja luovat metaforat ovat asia erikseen.

Rachel Giora tarjoaa vaihtoehdon kontekstia korostaville näkemyksille, joiden mukaan metaforan tulkinta muodostuu sanojen käyttöympäristössä. Gioran lähtökohta on kontekstuaalisen sijaan leksikaalinen: metaforassa on kyse sanojen merkityksistä. Hän ajattelee, että rajanveto kirjaimellisen ja metaforisen välillä ei tavoita totuutta metaforan kognitiivisesta prosessoinnista, vaan kyseessä on sanojen salienttien ja ei-salienttien merkitysten välinen asteittainen jatkumo.

Esimerkiksi metaforisessa ilmauksessa (s. 147) *my surgeon is a butcher* 'kirurgini on teurastaja', salientteja ovat sanan *butcher* sellaiset merkityspiirteet kuten "käyttää veitsiä kömpelösti ja siivottomasti". Giora väittää (s. 148), että hyvin salientit merkitykset tulevat mieleen kontekstista riippumatta – esimerkiksi kun kaikkein tavallisimpia idiomeja käytetäänkin kirjaimellisessa merkityksessään. Giora sivuaa (s. 150, 154) aivotutkimuksen tuloksia, joissa on havaittu oikean ja vasemman aivopuoliskon sekä vasemman aivopuoliskon tiettyjen osa-alueiden reagoivan metaforaan ja kirjaimelliseen ilmaukseen eri tavoin. Näin ollen johtopäätökseksi jää, että pelkät reaktioaikakokeet, joiden perusteella tähän mennessä on uskottu (ks. esim. Glucksbergin artikkeli sekä Glucksberg 2001 lähteineen), että ihminen prosessoi metaforan ja kirjaimellisen merkityksen samalla tavalla, ovat riittämättömiä. Gioran lähestymistavassa lukijaa saattaa ärsyttää käsitteiden epämääräisyys: kuinka käyttökelpoinen empiirisesti testattavaksi on *asteittainen salienssi*? Giora kuitenkin vyöryttää lukijan eteen tutkimustuloksia toisensa perään teoriasa pönkittämiseksi ja kritisoi armoittoman osuvasti kilpailevien teorioiden heikkouksia.

Erilaisia näkökulmia ja aineistoja

Gibbs ja Matlock tarkastelevat metaforaa ruumiillisen liikkeen simuloinnin näkökulmasta. He perustelevat useita psykologian alan koetuloksia esittäen, että mielikuvitus on sidoksissa ruumiilliseen toimintaan ja kuvitteluprosessilla taas on rooli kielellisen metaforan ymmärtämisessä. Gibbs ja Matlock linjaavat oman kantansa suhteessa niin Lakoffin lähde- ja kohdealueen väliseen topologiaan kuin

Glucksbergin yläkategoria-ajatteluunkin: kyseinen topologia tai kategorisointi ei tapahdu miten tahansa vaan simuloimalla sitä, miltä tuntuisi, jos metaforan kuvaama kuvitteellinen asia tapahtuisi itselle. Ymmärtääkseen esimerkiksi metaforan "opettajat ovat matkaoppaita" kullija kuvittelee itsensä matkaoppaaksi ja sitten suhteuttaa tämän simuloinnin siihen, mitä tietää opettajista (s. 174).

Seana Coulson käy läpi aivotutkimuksen mahdollisuuksia ymmärtää sitä, kuinka ihmiskognitio käsittää metaforisen ilmauksen metaforaksi ja prosessoi sen merkityksen. Coulson aloittaa esittelemällä Brocan ja Wernicken havain- toja yli sadan vuoden takaa: aivojen kielialueita alettiin alun perin paikantaa tutkimalla eri tavoin vammautuneiden yksilöiden puutteellisia kielellisiä kykyjä. Havaittiin, että monet aivojen kielelliset alueet sijaitsevat vasemmassa aivolohkossa: kyseisellä alueella prosessoidaan kieli fonologian, syntaksin ja semantiikan osalta. Kuitenkin metafora assosioitiin tieteessä pitkään oikeaan aivopuoliskoon. Coulson päivittää artikkelissaan tätä käsitystä väittämällä, että oikean aivopuoliskon aktiivisuus metaforaa tulkitessa ei johdu ilmauksen figuratiivisuudesta vaan pikemminkin kompleksisuudesta (s. 179). Artikkelinsa lopuksi Coulson ennustaa aivotutkimuksen näkökulmasta, että tulevaisuuden tutkimus ei niinkään keskity eroon metaforisen ja kirjaimellisen kielenkäytön välillä, vaan eroon visuaalisten, auditoristen ja kineettisten metaforien välillä.

Lynne Cameronin artikkeli vie metaforateorian empiiriseen tulikokeeseen: puheen tutkimukseen. Aluksi hän toteaa tutkimuskohteen rajaamisen olevan vaikeaa (s. 199): kuinka metafora tunnustetaan? Metaforan ja kirjaimellisen ilmauk-

sen välinen rajahan on tunnetusti liukuva eivätkä tutkijat ole yksimielisiä käsitteiden määrittelystä. Cameron kuitenkin jatkaa esittelemällä pätevänoiloisen tekniikan metaforien yleisyyden mittaamiseen tekstikorpuksessa. Hän tuo esiin tähänastista metaforateoriaa haastavia löytöjä, kuten sen, että suurin osa (tutkitussa, englanninkielisessä) puheessa esiintyvistä metaforista on verbejä, ja teoria taas on kovin nominipainotteinen ("A on B"). Toinen kiinnostava havainto on se, että metaforan kohdealue eli topiikki on monesti implisiittinen. Eksplikoi-mattomuus mahdollistaa Cameronin (s. 201) mukaan puhujalle ja kuulijalle hie-man erilaiset ymmärrykset keskustelusta. Cameron kiinnittää lukijan huomion myös siihen, että lähdealue (*vehicle*) kehittyi diskurssissa. Kun jokin metafora on otettu käyttöön, sitä aletaan muokata keskustelun edetessä. Tästä ilmiöstä hän käyttää myöhemmin (s. 208) termiä 'systemaattinen metafora' hyläten termin 'käsittemetafora' (*conceptual metaphor*), koska metaforan systemaattinen toistuminen samantyyppisissä kielellisissä ilmauksissa ei näytä johtuvan siitä, että kognitiossa olisi jokin pysyvä ja muuttumaton, kielestä erillinen ja kieltä primäärimpi "käsittemetafora". Cameron sivaltaa myös osuvasti ajatusta metaforien jakautumisesta "konventionaaliisiin" ja "uusiin" (*novel*). Puheessa esiintyvät metaforat ovat pikemminkin *harkittuja* (s. 202), toisin sanoen puhuja hakee osuvaa tapaa ilmaista ajatuksensa. Näin ollen tuloksena syntyvä kielellinen ilmaus ei toisaalta ole aivan konventionaalinen idiomi, mutta ei myöskään uusi metafora, vaan pikemminkin jo olemassaolevan kielellisen materiaalin soveltamista uuteen käyttöön. Puheentutkijan näkökulma metaforaan on erittäin kiinnostava ja empiirisesti

painava. Kognitiivinen metaforateoria on jälleen haastettu.

Graham Low käsittelee artikkelissaan metaforan merkitystä oppimiselle ja opettamiselle. Hän kehottaa opetuksen ammattilaisia kiinnittämään huomiota opetuksessaan käyttämiinsä metaforiin ja miettimään, mitä haluavat opetettaviensa oppivan näiden metaforien myötä.

Elena Semino ja Gerard Steen pohtivat artikkelissaan metaforan funktioita kirjallisuudessa. He kiinnittävät huomiota myös siihen, että kirjallisuudessa esiintyvä metafora toisinaan jatkuu myös kirjallisen kontekstin ulkopuolella, mutta toisinaan ei.

Ning Yun artikkelissa lähtökohtana on kognitiivisen metaforateorian perusajatus, jonka mukaan metafora perustuu ruumiilliseen kokemukseen. Tämä ruumiillinen kokemus on yleisinhimillinen, mutta siitä kumpuavaa metaforaa muokkaa kulttuuri. Primäärien metaforien teoria juontaa juurensa Gradyin (1997) ja Lakoffin ja Johnsonin (esim. 1999: 46) ajatuksista, ja Yun artikkelissa onkin pitkiä suoria lainauksia Lakoffilta ja Johnsonilta. Yu vertailee kiinnostavasti englannin ja kiinan kasvoja tarkoittavien sanojen metaforisia ekstensioita osoittaen teorian käyttökelpoisuuden todellisen kielen kielikuvien motivoitumisen analysoimisessa. Jäljelle jää kuitenkin kysymys, joka vaivaa koko primäärien metaforien teoriaa: Onko asia X asiaa Y *primäärimpi* suhteessa kulttuurievoluutioon eli kielen historialliseen kehitykseen, jota voisi tutkia empiirisesti, vai kenties lapsen äidinkielen omaksumiseen kielellisen kehityksen myötä – jota myös voisi tutkia empiirisesti? Vai primääri suhteessa tutkijan introspektion myötä kuvittelemiin ajatusrakenteisiin? Tutkijan introspektiota ei voida toistaiseksi rajata ainakaan ulkopuolelle argumentoinnista.

Josef Sternin artikkelissa on kyse metaforan kontekstisidonnaisuudesta. Hän esittää, että semanttisen metaforateorian tulee ottaa huomioon toisaalta metaforan kontekstisidonnaisuus, toisaalta riippuvaisuus kirjaimellisesta merkityksestä. Tästä lähtökohdasta käsin hän pohtii perusteellisesti sitä, kuuluuko metafora semantiikan vai pragmatiikan piiriin.

Alice Deignan listaa korpusmenetelmien tuomia etuja metaforateorialle. Korpusanalyysi esimerkiksi paljastaa, että useampienkin tunnettujen tutkijoiden vaalima ANGER IS FIRE -käsittemetaphora on todellisuudessa harvinainen sellaisissa (englanninkielisissä) konteksteissa, joissa sitä on tutkittu eli viitattaessa ihmisen tunne-elämään (s. 280–281). Yleisempi se on konteksteissa, joissa puhutaan väkijoukkojen levottomuuksista. Erityisen toiveita herättävää on eri kieliä vertaileva korpustutkimus, joka on paljastanut esimerkiksi sen, että samantyyppisissä konteksteissa brittiläiset viljelevät puutarha-aiheisia metaforia, kun taas ranskalaiset herkkutelevat ruoka-aiheisilla metaforilla (s. 289). Tästä on päätelty, että lähdealueen salienssi kulttuurissa vaikuttaa kielellisten metaforien valikoitumiseen. Korpuslingvistiikan soveltamista metaforatutkimukseen on vasta hiljattain alettu kokeilla, mutta se näyttää lupaavalta lähestymistavalta. Ainoa suuri harmi – jota Deignan tosin ei mainitse – on se, että laajoja korpuksia on vain muutamasta maailman kielestä. Tuhannet maailman kielet ovat täysin riittämättömästi dokumentoituja.

Yeshayahu Shen vertaa metaforaa muihin kielikuvan tyyppeihin: vertaukseen, zeugmaan ja synestesiaan. Hän pohtii, miksi uudet metaforat ovat niin helppoja ymmärtää, vaikka niiden merkitystä on niin hankalaa määritellä. Hän

esittää, että uusien, runollisten metaforien merkitykset muodostuvat kielellisten konventioiden ja perustavalaatuisten kognitiivisten periaatteiden vuorovaikutuksessa.

Metaforateorian laajennuksia kielitieteen rajoille ja niiden yli

Metaphor and thought -kirjan loppuosa esittelee teoreettisesti vähemmän painavaa, mutta yhtäkaikki kiinnostavaa asiaa metaforateorian sovellutuksista kielitieteen ulkopuolelle. John A. Barnden esittelee metaforateorian ja tekoälytutkimuksen antia toisilleen. Rafael Núñez puolustaa ajatusta matemaattisten käsitteiden ymmärtämisestä metaforan kautta. Steven L. Winter yhdistää metaforateorian lakiin. Lakitekstiä on pidetty kirjaimellisena, metaforaa karttavana, mutta Winter kyseenalaistaa tämän oletuksen. Zoltán Kövecses palaa tuttuun aihepiiriinsä eli metaforaan kielellisessä tunteenilmaisussa. Linda M. McMullen kirjoittaa metaforan roolista psykoterapiassa. Antal Borbely käsittelee metaforan osuutta psykoanalyysissä ja sivuaa myös metaforan ja metonymian suhdetta tässä kontekstissa. Cristina Cacciarin aiheena on synestesia eli yhden aistikokemuksen kuvaaminen toisen aistikokemuksen termin. John M. Kennedy kuvaa metaforan osuutta taiteessa, ja Charles Forceville jatkaa teemaa metaforasta kuvallisissa yhteyksissä.

Alan Cienki ja Cornelia Müller tuovat esiin metaforan ja elekielen välisen yhteyden. Esimerkiksi käsien liikehdinnässä on nähty kielestä riippumattomia todisteita käsittemetaphorasta (s. 487–491), jonka on väitetty olevan kognitiossa, ajatusrakenteissa. Toisin sanoen ruumiin liikkeet näyttäisivät myötäilevän puheen

ilmaisemaa käsittemetaforaa tavalla, joka ei (ainakaan aina ja kaikilta osin) imitoi ääneen lausuttua metaforaa vaan abstraktimpaa käsittemetaforaa, josta myös puheen kontekstiin valikoitunut metafora on johdettu. Vertailu kulttuurien välillä (s. 492–493) osoittaa, että eri kulttuureissa elekieli näyttäisi myötäilevän erilaisia käsittemetaphoria tavalla, joka korreloi kielten kanssa. Paljon siteerattu esimerkki on aymaran kielen TULEVAISUUS ON TAKANA -käsittemetaphora. Aymaran puhujat elehtivät taaksepäin puhuessaan tulevaisuudesta, mikä on kognitiivisen metaphorateorian ennustuksen mukaista: aymaran kielessä tulevaisuus kuvataan asiaksi, joka on spatiaalisesti ihmisen takana. (Vasta-argumentteja väitteille elekielen metaphorisuudesta ks. esim. Bouissac 2008: 277–282.)

Kokonaisuutena *Metaphor and thought* on runsas ja perusteellinen tietopaketti, joka tekee kunniaa metaphoraa tutkivalle tieteenalalle. Teos esittelee rohkeasti ja avoimesti keskenään erilaisia ja ristiriitaisiakin näkemyksiä, joten lukija saa kokonaisuuden perusteella selvän ja rehellisen käsityksen siitä, mitä oikeasti tiedetään ja mitkä kysymykset ovat auki. Erityisesti monet kirjan alkuosan artikkelit ovat metaphorateorian helmiä, jotka tarjoavat pohtimisen aihetta pitkäksi aikaa. Teksti on aiheen monimutkaisuu-den huomioon ottaen sujuvaa luettavaa, mutta asiapitoisuutensa ja tiiviytensä vuoksi vaatii keskittymistä. Tätä teosta ei kannata yrittää lukea yhdeltä istumalta.

ANNA IDSTRÖM
etunimi.e.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- BOUISSAC, PAUL 2008: The study of metaphor and gesture. A critique from the perspective of semiotics. – Alan Cienki & Cornelia Müller (toim.), *Metaphor and gesture*. Gesture Studies 3. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- FELDMAN, JEROME 2006: *From molecule to metaphor*. Cambridge, MA: Bradford MIT Press.
- GLUCKSBERG, SAM 2001: *Understanding figurative language. From metaphors to idioms*. New York: Oxford University Press.
- GRADY, JOSEPH 1997: *Foundation of meaning. Primary metaphors and primary scenes*. Väitöskirja. University of California, Berkeley.
- IDSTRÖM, ANNA 2007: Kuka määrää, mitä 'vapaus' tarkoittaa? (Arvostelu kirjasta George Lakoff: *Whose freedom?*). – *Viritäjä* 111 s. 621–625.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1999: *Philosophy in the flesh. The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books.
- LEEZENBERG, MICHIEL 2001: *Contexts of metaphor*. Current Research in the Semantics/Pragmatics Interface 7. Amsterdam: Elsevier.
- SEARLE, JOHN 1979: Metaphor. – Andrew Ortony (toim.), *Metaphor and thought*. New York: Cambridge University Press.
- SPERBER, DAN – WILSON, DEIRDRE 1986: *Relevance. Communication and cognition*. Oxford: Blackwell.
- TOMASELLO, MICHAEL 1999: *The cultural origins of human cognition*. Cambridge: Harvard University Press.